

Калыкулов К.М.,* Жакешова А.П., Оразаева Н.М.

экономика ғ.к., доцент, Шымкент университеті, Шымкент, Қазақстан
экономика ғ.к., доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
ДЭФ-18-1к1 докторанты, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

ТОҚЫМА ӨНДІРІСІНЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ ТЕТІКТЕРІ

Автор корреспондент: khalikulova_nurila1976@mail.ru

Түйін: Мақалада цифрландыру және макроэкономикалық тұрақсыздық жағдайында барлық салалардың кәсіпорындары үшін тиімді қызметті қамтамасыз ету жолдарын іздеу тұрақты дамуға көшу тетіктерін қалыптастыру мәселелері сөз болады. Сонымен қатар тоқыма кәсіпорындарының тұрақты дамуы олардың өндірістік қызметінің тиімділігін едәуір арттырумен қатар, цифрлық экономикада бәсекеге қабілеттіліктің жоғары деңгейін қамтамасыз етудің нақты перспективасына айналуы мүмкіндігі қарастырылады. Тоқыма өнеркәсібінің қазіргі заманғы кәсіпорындары тоқыма өнеркәсібінің нарығындағы жағдайларға қарай даму үстінде, ол тұрақсыз динамикалық жүйе болып табылады, оның жағдайы үнемі клиенттердің, жеткізушілердің, жаңа қатысушылардың, жаңа баламалы өнімдердің және тоқыма өндірісінің инфрақұрылымының арақатынасы мен әсер ету дәрежесіне байланысты. Тоқыма өндірісінде инновацияларға негізделген цифрлық технологиялар мен платформаларды, жетістіктерді белсенді түрде енгізу және тиімді пайдалану жағдайындағы жаңа өзгерістер мыналар: - «ақылды» тоқыма технологияларын жасау - маталардың зақымдалған жерлерін дербес қалпына келтіруге және сыртқы өзгерістерге жауап беруге мүмкіндік беретін технологиялар (ылғалдылықтың жоғарылауына немесе температураның өзгеруіне байланысты құрылымын өзгерту), сонымен қатар энергияны сақтауға және түрлендіруге және тағы басқаларға икемді тетіктер.

Кілт сөздер: тоқыма өнеркәсібі, цифрлық технологиялар, инновациялық даму, тұрақты даму, тұрақты даму механизмі, цифрлық экономика, кәсіпорынның сыртқы ортасы, ішкі орта.

Кіріспе Экономикалық жаңғыру жағдайында тоқыма өнеркәсібіндегі отандық кәсіпорындардың тұрақты дамуын қамтамасыз ету тетіктерін іздеу мен негіздеудің өзектілігі Қазақстанда бизнес жүргізу жағдайының түбегейлі өзгеруімен байланысты. Осы саладағы шаруашылық субъектілері қызметтерінің ішкі қызметтік ортасы мен экономикалық байланысқа түсетін немесе дамуына ықпал ететін сыртқы іскерлік ортасы түбегейлі өзгеруде. Кәсіпорынның іскерлік ортасының өзгеруі экономиканың цифрлық түрленуі жағдайында жаңа әдістемелік тәртіпті қалыптастырудан пайда болады. Тоқыма өндірісінде цифрландыру дегеніміз - өндіріс пен басқару үрдістеріндегі біртекті ақпараттық мәліметтерді механикаландыруға және бірлестіруге ықтималдық туғызатын икемді бизнес үлгілері мен сандық ақпараттық әдістемелерді енгізуге байланысты ұлттық экономика, аймақтық немесе басқа да нарықтар және шаруашылық субъектілер деңгейіндегі көлемді құбылыс.

Тоқыма өндірісін цифрландыру және ел экономикасының тұрақсыздығы жағдайында барлық өндіріс салаларының шаруашылық субъектілері үшін тиімді шаруашылық әрекеттерді қамтамасыз ету жолдарын іздеу қалыпты дамуға көшу тетіктерін қалыптастыру қажеттілігіне әкеледі. Тоқыма саласындағы шаруашылық субъектілерінің тұрақты дамуы олардың өндірістік қызметінің рентабелділігін біршама жоғарылатумен бірге, цифрлық экономикада бәсекеге қабілеттілік мүмкіншілігінің жоғары дәрежесін қамтамасыз етудің нақты перспективасына айналуы мүмкін.

Теориялық талдау. Тоқыма өнеркәсібінің қазіргі заманғы кәсіпорындары тоқыма өнеркәсібінің нарығындағы жағдайларға қарай даму үстінде, ол тұрақсыз динамикалық жүйе болып табылады, оның жағдайы үнемі клиенттердің, жеткізушілердің, жаңа қатысушылардың, жаңа баламалы өнімдердің және тоқыма өндірісінің инфрақұрылымының арақатынасы мен әсер ету дәрежесіне байланысты.

Жаңа әдістемелік парадигманың қалыптасуын белгілеген цифрлық экономика

тоқыма өнеркәсібіндегі кәсіпорындарды ұйымдастыруға және басқаруға үлкен әсер етеді. Тоқыма өндірісін дамытудың маңызды бағыты тұтынушылардың сұраныстарына назар аудару болып табылатындығын ескере отырып, құзыретті маркетингтің рөлі мен құндылығының өсуімен тоқыма өндірісіндегі клиенттің бизнесінің ерекшеліктерін түсіну қажет. Тоқыма өндірісінде инновацияларға негізделген цифрлық әдістемелер мен платформаларды, жетістіктерді белсенді түрде енгізу және тиімді пайдалану жағдайындағы жаңа өзгерістер орын алады.

Тоқыма өндірісін дамытудың маңызды векторы клиенттердің сұраныстарына назар аудару болып табылатындығын ескере отырып, құзыретті маркетингтің рөлі мен құндылығының өсуімен тоқыма өндірісіндегі клиенттің бизнесінің ерекшеліктерін түсіну қажет. Тоқыма өндірісінде инновацияларға негізделген цифрлық технологиялар мен платформаларды, жетістіктерді белсенді түрде енгізу және тиімді пайдалану жағдайындағы жаңа өзгерістер мыналар:

- «ақылды» тоқыма технологияларын жасау - маталардың зақымдалған жерлерін дербес қалпына келтіруге және сыртқы өзгерістерге жауап беруге мүмкіндік беретін технологиялар (ылғалдылықтың жоғарылауына немесе температураның өзгеруіне байланысты құрылымын өзгерту), сонымен қатар энергияны сақтауға және түрлендіруге және тағы басқаларға икемді тетіктер;

- техникалық және функционалды тоқыма;
- маталардың цифрлық таңбалануы;
- тоқыма өңдеу технологиялары.

Тоқыма өнеркәсібінің жаңа бизнес үлгілерін дамыту перспективалары әр түрлі. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, жаңа технологиялық тәртіптің жетістіктерін енгізу процесіне белсенді қатысатын компаниялар тұрақты даму тенденцияларын көрсетеді. Қазақстандық тоқыма өндірісі нарығының зерттеу нәтижелері бойынша [1], 2018 жылы дайын өнімді тігу саласында төмендеу байқалады. Тоқыма өнеркәсібі керісінше жағдайды көрсетеді. 2019 жылдың қорытындылары қазақстандық тоқыма кәсіпорындарының өндіріс көлемінің өсу тенденциясының күшейгендігін көрсетеді.

Қазіргі кезде қазақстандық тоқыма өнеркәсібі нарығының жартысынан көбін мата емес материалдар алып жатыр. Мақта және синтетикалық тоқыма бұйымдарының жиынтық үлесі 30% -дан аспайды. Қалған үлесті жүннен тоқылған бұйымдар алады. Жібек өнімдері нарықта минималды көлемде болады.

Төмендегі кестеде қазақстандық тоқыма нарығының сараланған түрде дамығанын көрсетеді. Кесте 2017 - 2019 жылдарға арналған өнім түрлері бойынша отандық тоқыма нарығының даму динамикасын сипаттайтын ақпаратты ұсынады.

Кесте 1 – Қазақстандық тоқыма нарығындағы дайын өнімдер үлесі

Жылдар	Өнеркәсіптің соңғы өнімдерінің түрлері бойынша нарық үлесі, %			
	жүн маталар	синтетикалық және жасанды талшықтардан және жіптерден жасалған маталар (штапельді қоса алғанда)	мақта маталары	тоқыма емес материалдар
2017	0,29	4,98	29,49	59,89
2018	0,23	5,96	23,46	64,37
2019	0,19	5,09	20,97	70,46
Трендтер	↓	-	↓	↑

Жағымсыз факторлардың қатарында мыналарды атап өтуге болады: макроэкономикалық тұрақсыздық, алыс және жақын шетелдердегі санкциялар қысымы және соның салдарынан шикізат сатып алу құнының өсуі [2].

Жүннен тоқылған тоқыма сегментінде өндірістің құлдырауы байқалады. 2017-2019 жылдар аралығында жүн маталарының нарықтағы үлесі 0,29-дан 0,19% -ға дейін төмендеді. Синтетикалық және жасанды талшықтардан мата өндіру қазіргі кездегі Қазақстанның жеңіл өнеркәсіпті дамыту стратегиясы тұрғысынан басым болып табылады [3].

2017-2019 жылдардың қорытындысында матаның осы түрінің нарықтағы үлесінің тұрақты өсу динамикасы жоқ. Сарапшылардың болжамына сүйене отырып, синтетикалық және жасанды технологиялық стильді шығару бағытында Қазақстанның жеңіл өнеркәсіп кешені құрылымындағы көрсеткіштердің тұрақты өсуін күту керек. Мата емес материалдар нарығының сегментін дамыту жағдайы жаңа техникалық және технологиялық шешімдерді табысты іздеумен анықталады. Біздіңше, отандық тоқыма кәсіпорындары цифрлық экономиканың жетістіктерін белсенді қолдана бастаған және осының негізінде тұрақты дамуды қамтамасыз етуге бағытталған бизнес үлгілерін қалпына келтіре бастаған сияқты. Тоқыма стиліндегі өнімдер нарығында тоқыма өнеркәсібіндегі кәсіпорындардың тиімділігін арттыру және тұрақты дамуын қамтамасыз етудің заманауи тетіктерін әзірлеу қажеттілігі өзекті болып табылады [4].

Әрине, іскерлік ортаның сапасы олар жұмыс істейтін тоқыма кәсіпорындарының тұрақты дамуына орасан зор әсер етеді. Кәсіпорындардың тұрақты дамуына көшу тетіктерін ұсыну мүмкіндіктері іскерлік ортаның сапасына және өзгерістер кезеңіндегі кәсіпорынның қалыптасқан даму деңгейіне байланысты болады. Ұсынылған тетіктер жұмысының мақсаты - бұл кәсіпорындардың сыртқы және ішкі ортасының субъектілері қатысатын цифрлық экономикадағы кәсіпорындардың тұрақты дамуына көшуі.

Кесте 1 – Кәсіпорынның тұрақты дамуының тетіктері

Сыртқы орта:

Тұтынушылар
Жеткізушілер
Бәсекелестер
Сала кәсіпорындары
Қоғам
Үкімет органдары
Сыртқы акционерлер
Инвесторлар

Кәсіпорын дамуы

Ішкі орта:

Басшылық
Топ-менеджмент
Менеджмент
Дамуды басқару
Ұжым
Негізгі қызметкерлер
Персоналды басқару
Персоналды оқыту

Кәсіпорын қызметінің сыртқы іскерлік ортасының құрамдық элементтері мыналар: өнімді тұтынушылар, жеткізіп берушілер, бәсекелестер, шаруашылықтағы серіктестер, осы саланың басқа да шаруашылық субъектілері, қоғам, мемлекеттік қызметтік органдар, құрылтайшылар, қаржы құюшылар. Олар бірігіп кәсіпорынның ең жақын ортасын құрайды және сондықтан оның дамуына тікелей әсер етеді.

Тәжібелік бөлім. Экономикалық жаңғыру жағдайында тоқыма өнеркәсібіндегі отандық кәсіпорындардың тұрақты дамуын қамтамасыз ету тетіктерін іздеу мен негіздеудің өзектілігі Қазақстанда бизнес жүргізу жағдайының түбегейлі өзгеруімен байланысты. Тоқыма саласы шаруашылық субъектілерінің экономикалық қызметінің кәсіпорынішілік және сыртқы іскерлік ортасы тереңінен өзгеріске түсуде. Кәсіпкерлік ортаның өзгеруі экономиканың цифрлық түрленуі жағдайында жаңа әдістемелік тәртіпті дайындаудан бастау алады. Өндірісті цифрландыру дегеніміз – өндіріс пен басқару үрдістеріндегі біртекті ақпараттық мәліметтерді механикаландыруға және бірлестіруге ықтималдық туғызатын икемді бизнес үлгілері мен сандық ақпараттық әдістемелерді енгізуге байланысты ұлттық экономика, аймақтық немесе басқа да нарықтар және шаруашылық субъектілер деңгейіндегі көлемді құбылыс.

Тоқыма өндірісін цифрландыру және ел экономикасының тұрақсыздығы жағдайында барлық салалардың шаруашылық субъектілері үшін тиімді шаруашылық әрекеттерді қамтамасыз ету жолдарын іздеу тұрақты дамуға көшу тетіктерін дайындау қажеттілігіне әкеледі. Тоқыма саласындағы шаруашылық субъектілерінің қалыпты дамуы олардың өндірістік қызметінің рентабелділігін біршама жоғарылатумен қатар, цифрлық экономикада бәсекеге бейімділіктің жоғары дәрежесін қамтамасыз етудің нақты перспективасына айналуы мүмкін.

Тоқыма өнеркәсібінің заманауи шаруашылық субъектілері тоқыма өндірісінің нарығындағы конъюнктураға қарай даму үстінде, ол динамикалық өзгермелі жүйе болып есептеледі, оның жағдайы үнемі тұтынушылардың, жеткізушілердің, жаңа қатысушылардың, жаңа баламалы өнім түрлерінің және тоқыма өндірісінің инфрақұрылымының әрекеттесуі мен әсер ету дәрежесіне байланысты болады.

Жаңа әдістемелік парадигманың қалыптасуын белгілеген цифрлық экономика тоқыма өндірісіндегі шаруашылық субъектілерді ұйымдастыруға және басқаруға үлкен ықпалын тигізеді. Тоқыма өндірісін ұйымдастыру мен өркендетудің маңызды бағыты тұтынушылардың сұраныстарына мән беру болып табылатындығына мән бере отырып, маркетингтік қызметтің рөлі мен бағалылығының өсуімен тоқыма өндірісіндегі тұтынушы әрекеттерінің ерекшеліктерін түсіну қажет. Тоқыма өндірісінде жаңашылдыққа негізделген цифрлық әдістемелер мен платформаларды, жетістіктерді белсенді түрде енгізу және тиімді пайдалану жағдайындағы жаңа өзгерістер мыналар:

- «ақылды» тоқыма технологияларын жасау - маталардың зақымдалған жерлерін дербес қалпына келтіруге және сыртқы өзгерістерге жауап беруге мүмкіндік беретін технологиялар (ылғалдылықтың жоғарылауына немесе температураның өзгеруіне байланысты құрылымын өзгерту), сонымен қатар энергияны сақтауға және түрлендіруге және тағы басқаларға икемді тетіктер;

- техникалық және функционалды тоқыма;
- маталардың цифрлық таңбалануы;
- тоқыма өңдеу технологиялары.

Тоқыма өнеркәсібінің жаңа бизнес үлгілерін дамыту перспективалары әр түрлі. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, жаңа технологиялық тәртіптің жетістіктерін енгізу процесіне белсенді қатысатын компаниялар тұрақты даму тенденцияларын көрсетеді. Қазақстандық тоқыма өндірісі нарығының зерттеу нәтижелері бойынша 2018 жылы дайын өнімді тігу саласында төмендеу байқалады. Тоқыма өнеркәсібі керісінше жағдайды көрсетеді. 2019 жылдың қорытындылары қазақстандық тоқыма кәсіпорындарының өндіріс көлемінің өсу тенденциясының күшейгендігін көрсетеді [1].

Қазіргі кезде қазақстандық тоқыма өнеркәсібі нарығының жартысынан көбін мата емес материалдар алып жатыр. Мақта және синтетикалық тоқыма бұйымдарының жиынтық үлесі 30% -дан аспайды. Қалған үлесті жүннен тоқылған бұйымдар алады. Жібек өнімдері нарықта минималды көлемде болады.

Төмендегі кестеде қазақстандық тоқыма нарығының сараланған түрде дамығанын көрсетеді. Кесте 2017 - 2019 жылдарға арналған өнім түрлері бойынша отандық тоқыма нарығының даму динамикасын сипаттайтын ақпаратты ұсынады.

Кесте 1 – Қазақстандық тоқыма нарығындағы дайын өнімдер үлесі

Өнеркәсіптің соңғы өнімдерінің түрлері бойынша нарық үлесі, %			
	синтетикалық және		

Жылдар	жүн маталар	жасанды талшықтардан және жіптерден жасалған маталар (штапельді қоса алғанда)	мақта маталары	тоқыма емес материалдар
2017	0,29	4,98	29,49	59,89
2018	0,23	5,96	23,46	64,37
2019	0,19	5,09	20,97	70,46
Трендтер	↓	-	↓	↑

Нәтижелер мен талқылаулар. Нәтижесінде ұйымның, инновациялық жобаларды іске асыру шеңберінде, оның жақын ортасын қалыптастыру мүмкіндігі бар. Бұл отандық тоқыма кәсіпорындарының орнықты дамуына қол жеткізудің заманауи сценарийі болып табылады. Ішкі орта (1-кестедегі) кәсіпорын дамуының тұрақты түріне көшуді жүзеге асыруға қатысатын функционалдық факторларды көрсетеді. Негізінен, оларға барлық деңгейлердегі басқарма бөлімшелері, шаруашылық субъектісінің ұжымы және оның негізгі еңбеккерлері, сондай-ақ жалдау бөлімінің, оқыту бөлімінің, дамыту бөлімінің, ұйымдастыру және еңбекақы төлеуге жауапты бөлімшелері мен олардың қызметкерлері кіреді. Тиімді ұйымдастыруға дайындық деңгейін қамтамасыз ету төңірегінде олардың өзара әрекеттестігін сәйкестендіруді шаруашылық субъектісінің дамуына жауапты бөлімше немесе ұжым мүшесі жүзеге асырады. Бұл қызмет жасау шаруашылық субъектісінің техникалық және әдістемелік, өндірістік және нарықты зерттеу қызметтерін сату әрекеттерімен сәйкестендіруді қамтамасыз етеді. Және, өз кезегінде, алмастыруларды жүзеге асыру кезеңіндегі басым түрге және кәсіпорынның даму дәрежесіне және іскери ортаның сапасына байланысты жаңашыл сценарийі болып есептеледі.

Сыртқы ортаны келесі қатысушылар құрайды: өнімді тұтынушылар, жеткізіп берушілер, бәсекелестер, шаруашылықтағы серіктестер, осы саланың басқа да шаруашылық субъектілері, қоғам, мемлекеттік қызметтік органдар, құрылтайшылар, қаржы құюшылар. Олар бірігіп кәсіпорынның ең жақын ортасын құрайды және сондықтан оның дамуына тікелей әсер етеді. Алайда цифрлық ортаны қалыптастыру жағдайындағы жаңа экономикалық ортаның ерекшелігі жақын орта мен кәсіпорынның өзара әрекеттесу сипатын өзгертуді талап етеді. Өзара әрекеттесудің негізгі ерекшеліктері:

- кәсіпорынмен ғана емес, сонымен қатар өнімнің өмірлік циклі шеңберінде де өзара әрекеттесу объектілерін кеңейту;

- кәсіпорынмен ұлттық экономика субъектілерінің бірыңғай желілік үлгісінің түйіндерінің біріне айналатын кооперативтік қатынастарға баса назар аударуды күшейту.

«Туындаған мәселелерді бөлісу және жетістіктерді бөлісу» қағидаты бойынша тораптық өзара қатынастардың артықшылықтары:

- барлық қатысушылар жалпы нәтижеге мән беріп, белгіленген бағамен келісімшарттарға тән тұжырымды мәні жоқ сәйкессіздіктерді болдырмай жұмыс істейді;

- қауіп-қатерлер мен оларды реттеу бірлесіп басқарылады, бұл, өз кезегінде, осы нарыққа қатысушылар арасындағы келіспеушіліктерді азайтады;

- пайда мен туындайтын мәселелер сыртқы іскерлік ортаның қатысушылары мен шаруашылық субъектісі арасында теңгерімді деңгейде бөлінеді;

- іскерлік нәтижеге арналғандық, яғни «жоба үшін барлығын жасау» іс-шарасы шешім қабылдауда қызығушылық туғызады;

- негізгі қатысушылардың әрекеттесуі арасындағы түсінбеушіліктерді жою олардың арасындағы ұзаққа созылатын және біраз шығындарды қажет ететін сөзжарыстарды болдырмайды;

- іскерлік ортаның қатысушылары да, шаруашылық субъектілері де өздері жайғасқан аумақтағы қоршаған ортаның жағдайын жақсартуға ұмтылады.

Қорытынды. Жұмыстың нәтижелері тоқыма өнеркәсібіндегі кәсіпорындардың тұрақты даму әлеуетінің деңгейін талдау мен бағалаудың өзекті проблемаларын, сондай-ақ

олардың жұмыс істеуі үшін іскери орта факторларын сандық бағалауды одан әрі зерттеу үшін негіз бола алады.

Бұл кәсіпорынның тиімді жұмысының тұрақты және жоғары перспективаларын анықтап қана қоймай, тандалған басқару құралдарының дұрыстығын тексеруге, қажет болған жағдайда динамикалық технологиялық өзгерістер жағдайында түзету шараларын уақытында қабылдауға мүмкіндік береді. Тұрақтылық пен орнықты өсу әлеуетінің болуы, өндірістің және басқарудың заманауи цифрлық технологияларын белсенді енгізу - қазіргі цифрлық ортадағы тоқыма кәсіпорындарының тұрақты табысының кепілі деп есептейміз.

Әдебиеттер тізімі:

1 Анализ рынка текстильных изделий в Казахстане. Статистический сборник. Астана, 2020. URL: <http://www.tebiz.ru>

2 Объем рынка текстильных изделий в Казахстане в 2015-2019 гг. Статистический сборник. Астана, 2020.

3 Динамика объема рынка текстильных изделий в Казахстане в 2015-2019 гг. Статистический сборник. Астана, 2020.

4 Бутов А.М. Рынок продукции текстильного производства URL: <https://www.rosflaxhemp.ru/publikacii.html/id/2132>

Аннотация: В статье рассматриваются новые изменения в условиях активного внедрения и эффективного использования цифровых технологий и платформ, достижения, основанные на инновациях в текстильной индустрии. Кроме того, анализируются взаимоотношения потребителей текстиля, поставщиков, новых участников, новых альтернативных продуктов и текстильной инфраструктуры. Наличие потенциала стабильности и устойчивого роста, активное внедрение современных цифровых технологий производства и управления - залог устойчивого успеха текстильных предприятий в современной цифровой среде. Сырьевая база для развития текстильной промышленности достаточна, однако общий анализ развития легкой промышленности характеризуется снижением ее доли в промышленности страны. В стране есть законодательная база, позволяющая развивать текстильный кластер, государственная поддержка в виде программы «Экономика простых вещей», высококвалифицированный трудовой потенциал, стабильно развивающаяся экономика, сеть учебных заведений для обучения. Чего не хватает, так это совершенствования вышеуказанных механизмов, поощрения переработки за счет субсидий.

Ключевые слова: текстильная отрасль, цифровая технология, инновационное развитие, устойчивое развитие, механизм устойчивого развития, цифровая экономика, внешняя среда предприятия, внутренняя среда.

Abstract: The article discusses new changes in the conditions of active implementation and effective use of digital technologies and platforms, achievements based on innovations in the textile industry. It also analyzes the relationship between textile consumers, suppliers, new entrants, new alternative products, and textile infrastructure. The presence of the potential for stability and sustainable growth, the active introduction of modern digital production and management technologies are the key to the sustainable success of textile enterprises in the modern digital environment. The raw material base for the development of the textile industry is sufficient, but the general analysis of the development of light industry is characterized by a decrease in its share in the country's industry. The country has a legislative framework that allows the development of a textile cluster, government support in the form of the «Economy of Simple Things» program, highly qualified labor potential, a steadily developing economy, a network of educational institutions for training. What is missing is improving the above mechanisms, encouraging recycling through subsidies.

Key words: textile branch, digital technology, innovative development, sustainable development, sustainable development mechanism, digital economy, external environment of the enterprise, internal environment.